

2. Naród i państwo

- Co to jest naród? ■ Obywatelstwo i narodowość – czy zawsze muszą być takie same? ■
- Dlaczego tylu Polaków żyje poza Polską? ■ W czym przeszkadzają stereotypy narodowe? ■

NARÓD – WSPÓLNOTA KRWI CZY KULTURY?

U początków **narodu** leży poczucie bliskiej wspólnoty – rodowej, sąsiedzkiej. Temu poziomowi odpowiadają raczej słowa „**współplemieniec**” czy „**krajan**” niż „**obywatel**”. Nie należy jednak sprowadzać znaczenia słowa „naród” tylko do więzów krwi i ziemi. Równie ważne – o ile nie ważniejsze – okazują się **język, historia, tradycja i kultura**, naród bowiem to przede wszystkim wspólnota kulturowa i duchowa.

W jaki sposób powstaje naród? Jedni dowodzą, że narody powstały w sposób naturalny i spontaniczny, drudzy, że w wyniku świadomego działania. Niezależnie jednak od tego, czy naród jest czymś naturalnym, czy też jest budowany, jego członkowie są przekonani, że tworzą jedną wspólnotę. Jest to przede wszystkim **wspólnota losu** – naród potrzebuje pamięci o swojej przeszłości, odpowiedzi na pytania: „skąd przychodzimy?”, „co razem przeżyliśmy?”. Dlatego tak wielką wagę przywiązuje do swojej historii, opiekuje się zabytkami, przechowuje pamiątki i dawne dokumenty, buduje pomniki. Choć naród zdaje się czymś trwałym, to jednak podlega nieustannym przemianom. Przesuwają się granice jego państwa, powoli zmieniają obyczaje, tradycje, język.

Niektórzy uważają, że naród jest również **wspólnotą duchową**, której członków łączą nie tylko wspólne dzieje, ale także marzenia i ideały. Naród nie jest więc zbiorowością zamkniętą – przynależność do niego może być skutkiem świadomej decyzji człowieka.

To nieprawda, że każdy naród tworzy odrębne **państwo**, choć rzeczywiście tak często się dzieje – państwem Francuzów jest Francja, a Finów – Finlandia. Niektóre państwa mają charakter **wielonarodowy** – w Wielkiej Brytanii mieszkają nie tylko Anglicy, ale także Walijczycy, Szkoci i Irlandczycy.

Jednak nawet gdy mówimy o **państwie narodowym** (zamieszkanym przez przedstawicieli jednego narodu), zawsze trochę upraszczamy sprawę. Choć w Polsce mieszkają przede wszystkim Polacy, to jednak żyją tu także przedstawiciele **mniejszości narodowych** (np. ukraińskiej czy niemieckiej), ludzie mający inne korzenie narodowe, lecz od pokoleń żyjący w naszym kraju.

Najlepiej byłoby oczywiście, gdyby wszystkie narody żyły ze sobą w pokoju, jednak nie jest to takie proste. Niektóre **narody nie mają swoich państw** i za wszelką

▲ Chłopiec na zdjęciu urodził się w Szkocji, ale jego rodzice są Polakami i w domu mówią po polsku. Jak sądzisz, czy mógłby on powiedzieć o sobie: „Jestem Polakiem, jestem Szkotem”? A czy w naszym kraju członkowie mniejszości narodowych i etnicznych czują się jednocześnie Polakami?

cenę próbują uzyskać **niepodległość**. Nie podoba się to jednak tym krajom, które musiałyby oddać część swojego terytorium, by umożliwić powstanie nowego państwa. Rosja zbrojnie przeciwstawiła się Czeczenom walczącym o niepodległą Czeczenię, a Turcja nie chce dopuścić do powstania państwa kurdyjskiego.

W jakiej relacji pozostaje **obywatel do członka narodu**? Członkiem narodu zostaje się właściwie automatycznie, z urodzenia i świadomego wyboru, przy czym niezależnie od tego, w jakim kraju mieszkamy, nasza narodowość się nie zmienia. Obywatelstwem czy obywatelką natomiast można się stać, obywatelstwo można zmieniać. Sprowadza się ono bowiem do **lojalności** wobec państwa, do zaakceptowania jego praw i reguł życia społecznego.

A JA PRZECHODZĘ PRZEZ
WSZYSTKIE GRANICE BEZ
PASZPORTU!

Poszukaj więcej w sieci!

UZUPEŁNIJ

Dopisz ciąg dalszy zdań.

Uwaga! Nie rozwiązuj ćwiczenia w podręczniku.

• Naród to

• Państwo narodowe to

• Państwo to

• Państwo wielonarodowe to

CZYM TO SIĘ RÓŻNI?

Wypełniając różne formularze (np. paszportowy), spotykamy się niekiedy z rubrykami: „obywatelstwo” i „narodowość”. Obywatelstwo oznacza przynależność jednostki do danego państwa, konieczność przestrzegania jego praw, ale równocześnie możliwość korzystania ze związanych z tym uprawnień. Obywatelstwo uzyskuje się poprzez urodzenie bądź stałe zamieszkiwanie na terytorium danego państwa. Natomiast o narodowości decyduje tożsamość narodowa, czyli odczuwana przez jednostkę więź z określoną wspólnotą narodową.

JESTEM POLAKIEM

Zapisać w zeszytach zdanie: „Jestem Polakiem/Polką, co oznacza, że...”, a następnie dokończcie je na kilka różnych sposobów, np. „...mam polski paszport”; „...moi rodzice są Polakami”; „...powiniennem/powinnam przestrzegać polskiego prawa”; „...nie wyobrażam sobie Wigilii bez łamania się opłatkiem”. Wybierzcie kilku ochotników, by odczytali swoje zakończenia. Zwróćcie uwagę, że wśród dopisanych przez kolegów/koleżanek zakończeń znalazły się takie, które mówiły zarówno o tym, kim jest Polak, jak i o powinnościach wynikających z tego faktu.

Polska to kraj leżący na wschód od zachodu i na zachód od wschodu.

POLAK – KTO TO TAKI?

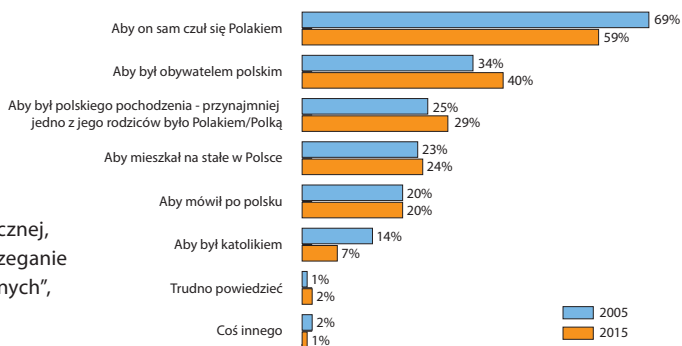
Zapoznaj się z zamieszczonymi obok wynikami badania opinii publicznej, w którym pytano o to, co jest

konieczne, aby uznać kogoś za Polaka*. Jakie cechy badani wskazywali najczęściej, a jakie najrzadziej? Przeprowadźcie podobne badanie w klasie.

Źródło: Centrum Badania Opinii Społecznej, badanie „Tożsamość narodowa i postrzeganie praw mniejszości narodowych i etnicznych”, lipiec 2015.

* Uwaga: każdy z badanych mógł wskazać kilka czynników.

CO, PANA(I) ZDANIEM, JEST KONIECZNE, ABY UZNAĆ KOGOŚ ZA POLAKA? PROSZĘ WYBRAĆ Z PODANEJ LISTY DWIE NAJWAŻNIEJSZE CECHY

MARSZ, MARSZ POLONIA

Polonią nazywamy ogół Polaków, którzy mieszkając poza granicami kraju, pozuwają się do **wspólnoty duchowej** ze swoją ojczyzną.

Nawet jeśli nie mówią już dobrze po polsku (albo w ogóle zatracili tę umiejętność), to interesują się polskimi sprawami i zachowują **emocjonalną więź** z krajem swojego pochodzenia. Organizują uroczystości patriotyczne, kibicują polskim sportowcom, uczestniczą w polonijnych wydarzeniach kulturalnych. Świadectwem zachowania łączności z Polską jest także gotowość do niesienia pomocy rodakom. W czasie I wojny światowej polonijni ochotnicy sformowali armię, by walczyć o niepodległość ojczyzny. W latach osiemdziesiątych XX wieku Polonia zaangażowała się w akcję pomocy humanitarnej dla Polski wyniszczonej stanem wojennym i komunistyczną gospodarką.

Dlaczego Polacy tak licznie opuszczali swoją ojczyznę (liczebność Polonii szacuje się na ponad 25 mln)? Motywacja wielu miała charakter **ekonomiczny** – wędrowali „za chlebem”, szukając miejsca, gdzie mogliby zapewnić sobie lepszy byt. Tak właśnie było z XIX-wieczną emigracją do Stanów Zjednoczonych. Nie brakowało jednak i Polaków, którzy na emigracji znaleźli się z przyczyn **politycznych**. Zesłańcy osiedlali się na Syberii z nakazu carskiego, a uczestnicy XIX-wiecznych powstań i działacze niepodległościowi chronili się we Francji czy Anglii przed represjami ze strony zaborców.

Podobnie działo się po II wojnie światowej – obok ludzi, którzy odmawiali powrotu do kraju, protestując przeciw komunistycznemu zniewoleniu Polski, byli i tacy, którzy opuszczali PRL, szukając lepszych perspektyw życiowych. Wielu Polaków deportowanych w czasie wojny przez władze sowieckie musiało

▲ W pierwszą niedzielę października ulicami Nowego Jorku maszerują tysiące Polaków mieszkających w Stanach Zjednoczonych. Parada Pułaskiego jest okazją, by dzieci założyły polskie stroje ludowe.

osiedlić się w Kazachstanie. Pojawiła się także nowa grupa ludzi, którzy choć nie zmienili miejsca zamieszkania, to znaleźli się na obczyźnie (w Rosji, na Litwie, Białorusi i Ukrainie) ze względu na zmianę granic Polski.

Współcześnie **największymi skupiskami Polonii** są Stany Zjednoczone, Niemcy, Brazylia i Białoruś, ale Polaków można spotkać właściwie wszędzie – od Argentyny poczynając, a na Nowej Zelandii kończąc. Dużą rolę w życiu Polaków na obczyźnie odgrywają organizacje polonijne (takie jak **Kongres Polonii Amerykańskiej**), instytucje kulturalne i naukowe (np. Biblioteka Polska w Paryżu) oraz polonijne media („Nowy Dziennik” wydawany w Nowym Jorku).

ILU POLAKÓW MIESZKA POZA GRANICAMI KRAJU?

Według danych szacunkowych poza terytorium Polski mieszka ponad 25 milionów Polaków i osób pochodzenia polskiego*. W Polsce zaś mieszka ok. 38,5 mln Polaków (Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011).

Znajdź na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych *Atlas polskiej obecności za granicą* i przyjrzyj się zamieszczonym tam mapom. Dowiesz się z nich między innymi, gdzie odbywają się festiwale kultury polskiej, w którym kraju Polonusi najlepiej mówią po polsku, czym różni się funkcjonowanie Polonii islandzkiej, rumuńskiej, tureckiej, oraz w którym państwie jest najwięcej polskich cmentarzy... A to nie wszystkie zamieszczone tam informacje!

*Dane dotyczące liczby Polaków i osób polskiego pochodzenia za granicą uwzględniają też migrację zarobkową w ostatnich latach.

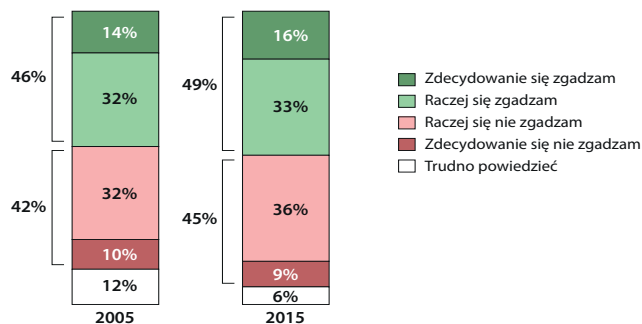

JAK SIĘ INTEGROWAĆ?

Porównaj poniższe wykresy (A–B). Jaki jest stosunek badanych do problemu integracji migrantów w nowym kraju? Jak wytłumaczysz różnice w danych? A jaka jest twoja opinia w tej kwestii? Uzasadnij swoje zdanie.

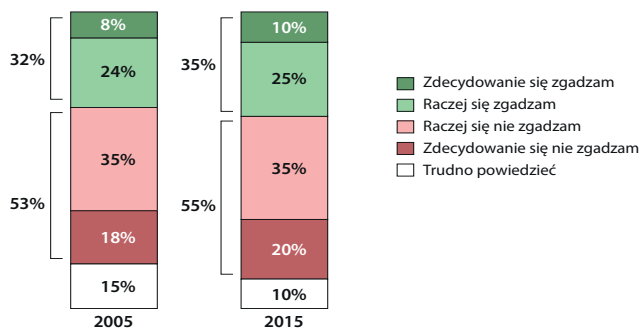
Wykres A

PROSZĘ POWIEDZIEĆ, CZY ZGADZA SIĘ PAN(I) CZY TEŻ NIE ZGADZA ZE STWIERDZENIEM, ŻE OSOBY MIESZKAJĄCE NA STAŁE W POLSCE, KTÓRE NIE SĄ POLAKAMI, POWINNY JAK NAJSZYBCIEJ PRZYJĄĆ POLSKĄ KULTURĘ I JĘZYK JAKO WŁASNE

Wykres B

PROSZĘ POWIEDZIEĆ, CZY ZGADZA SIĘ PAN(I) CZY TEŻ NIE ZGADZA ZE STWIERDZENIEM, ŻE POLACY MIESZKAJĄCY NA STAŁE W INNYCH KRAJACH NIŻ POLSKA POWINNI JAK NAJSZYBCIEJ PRZYJĄĆ KULTURĘ I JĘZYK TYCH KRAJÓW JAKO WŁASNE

Źródło: Centrum Badania Opinii Społecznej, badanie „Tożsamość narodowa i postrzeganie praw mniejszości narodowych i etnicznych”, lipiec 2015.

JAK MYŚLISZ?

Napisz rozprawkę na jeden z poniższych tematów.

- Czy nasi pradziadowie i dziadowie byli większymi patriotami niż współcześni Polacy?
- Czy Polacy, którzy wyemigrowali do Niemiec lub Stanów Zjednoczonych, powinni w domu mówić po polsku, a dzieci posyłać do szkół polskich?
- Czy osoba narodowości żydowskiej lub niemieckiej może być Polakiem?
- Czy hasło „Polska dla Polaków” jest patriotyczne czy nacjonalistyczne?

STEREOTYP, CZYLI MY I TAK WIEMY SWOJE...

Stereotypy to przekonania, które często nie znajdują potwierdzenia w rzeczywistości, ale których mimo to niechętnie się pozbywamy. Takie generalizacje to przede wszystkim sposób na uproszczenie rzeczywistości. Te proste i schematyczne przekonania często krzywdzą ludzi swoją powierzchownością. Stereotypy – np. głupiej blondynki, sfrustrowanej starej panny, tępego biurokraty, wrednej teściowej, bujającego w chmurach profesora – choć tak naprawdę przesłaniają nam rzeczywistość, to dają złudne poczucie, że znamy świat. Problem ze stereotypem polega głównie na tym, że to uogólniony sąd, na podstawie którego nie powinniśmy oceniać konkretnej osoby, gdyż może nas on skierować na fałszywą drogę.

Dla porządku warto podkreślić, że stereotyp nie zawsze musi być zupełnie nieprawdziwy. Na przykład polska gościnność to nie tylko stereotyp, ale także wciąż prawda o wielu polskich domach.

online

Poszukaj więcej w sieci o stereotypach.

Każdy naród czy plemię wytwarzają stereotypy (...). I tak, na przykład, „wiemy”, że Niemcy są zdyscyplinowani i pozbawieni poczucia humoru, że Anglicy są spokojni, a horyzonty umysłowe mają ciasne, Polacy są odważni i niezdolni do systematycznej roboty, Żydzi są inteligentni i pozbawieni taktu, Amerykanie przyjaźnie odnoszą się do ludzi i są naiwni, Czesi umieją dobrze i ciężko pracować, a są małostkowi i chciwi, Francuzi są dowcipni i niepoważni, Włosi umieją cieszyć się życiem, a liczyć na nich nie można, często też oszukują i tak dalej. Nigdy nie zabraknie przykładów, które stereotyp potwierdzają, a przeciwprzykłady się nie liczą (...).

Leszek Kołakowski *Mini wykłady o maxi sprawach*, Kraków 2006, s. 200

STEREOTYPY NARODOWE

Jakie znacie stereotypy narodowe? Czy ich istnienie ułatwia, czy też utrudnia kontakt między przedstawicielami różnych nacji? Znajdźcie w filmie, literaturze i własnym życiu przykłady, które potwierdzają te obiegowe opinie lub im przeczą. Czy znacie przedstawicieli jakichś narodów, którzy łamią stereotypy narodowe?

• państwo • naród • narodowość • tożsamość narodowa • obywatelstwo •
• państwo wielonarodowe • Polonia • emigracja • stereotyp •

Uczennica/Uczeń:

- wyjaśnia, co oznacza być Polakiem lub członkiem innej wspólnoty narodowej/etnicznej oraz co łączy człowieka z ojczyzną - Polską; przedstawia te więzi na własnym przykładzie;
- wyjaśnia, czym obywatelstwo różni się od narodowości; przedstawia warunki nabycia obywatelstwa polskiego na mocy prawa i wymienia inne formy uznania za obywatela polskiego oraz nadania obywatelstwa polskiego; wymienia konstytucyjne obowiązki obywatela;
- uzasadnia, że można pogodzić różne tożsamości społeczno-kulturowe (regionalną, narodową/ etniczną, państwową/ obywatelską, europejską).